

Publiquem en aquestes pàgines uns quants fragments d'un text molt més ampli que ens ha lliurat el seu autor, sota el títol de "Notes d'un viatge als Estats Units d'Amèrica (18-XI-1985 a 14-XII-1985)". La selecció, obligada per l'espai disponible, ha estat feta per la redacció de la Revista.

Els Estats Units vistos amb ulls de Girona

JOAQUIM NADAL I FARRERAS

L'estiu de 1970, ara fa ja més de quinze anys, vaig llegir amb fruïció interessada les *Hores angleses* de Ferran Soldevila. Soldevila havia inaugurat la llarga tradició de "lectors" de català de la universitat de Liverpool i va deixar constància de la seva experiència britànica en un magnífic diari. Contractat per la universitat de Liverpool per anar a fer la mateixa feina aquell estiu de 1970, les petites anotacions diàries de Soldevila foren la meua primera aproximació al món que m'esperava, salvant, és clar, la distància cronològica que separava un moment de l'altre. Però les *Hores angleses* de Soldevila varen suscitar un altre fet: des d'aquell moment vaig decidir de fer, a títol personal, un exercici semblant. Des de 1970 amb una continuïtat intermitent, amb alts i baixos, i moltes llacunes, he anat deixant constància de tot allò que em semblava d'especial interès en la meua vida quotidiana ja fos en l'àmbit personal, familiar, social, etc. Són segurament notes sense interès que només poden servir-me en el futur com a guia i entreteniment en qualsevol exercici nostàlgic. Des d'abans de marxar cap a Amèrica vaig saber que reprendria les meves notes interrom-

The Washington Post, 14-XI-85.

Una postal "made in USA" del centre de Los Àngeles.

pudes des de feia alguns mesos. Imposar-me aquest exercici seria una bona manera de recollir per mi mateix el testimoni d'un viatge interessant i alhora el camí per trobar una certa tranquil·litat d'esperit en les hores mortes dels hotels. Per això mateix en una reunió del consell de redacció de la Revista de Girona vaig comprometre'm a fer unes notes sobre el viatge. Era una altra manera d'obligar-me a un exercici de reflexió diària. A mig fer-les (escric aquesta nota prèvia a Boston) penso que potser tenen un interès molt limitat quant a la publicació i que per altra banda estan resultant massa extenses. Sigui com sigui ací queden com a testimoni d'un viatge als Estats Units convidat pel Departament d'Estat del govern nord-americà. Invitació que és susceptible de despertar tot tipus de suspicàcies. Certament és possible. Però aquest és un programa creat l'any 1948 i dedicat a estendre subtilment arreu del món una imatge favorable dels Estats Units. Subtilment també, és clar, ara es conviden més espanyols que mai en relació amb la nova situació política i estratègica d'Espanya. En

el meu cas deixo constància en aquestes pàgines que segueixen que he vist i parlat amb la gent que m'ha interessat. I que en cap moment no ha sortit per part de ningú cap insinuació o pregunta respecte a temes als quals som sensibles a Catalunya i Espanya. Per altra banda també vull deixar constància que l'única incitació formal per participar en un programa de propaganda, la petició d'una entrevista amb l'emissora "La Veu d'Amèrica", l'he declinada amablement sense cap qüestió.

Com diu un anunci de la televisió incitant a comprar productes americans, tot el que segueix és "Made in the U.S.A.", vist amb ulls de Girona. El cocktail està servit i no és tant fort com un "bloody Mary".

Washington

Dilluns, 18-XI-85

El vol a Washington és curt i còmode, i la visió de la ciutat des de l'avió és impressionant. L'aeroport és molt cèntric i a mesura que ens acostem és fàcil de veure els edificis del turó del Capitoli o la columna del monument a Washington. L'a-

bundància d'aigua assenyalava totes les combinacions que han de fer entorn del Potomac. Les illes i els canals marquen l'espai d'un parc magnífic. Arribem a l'hotel acompanyats per un altre voluntari. Dic arribem perquè a l'aeroport he trobat ja la persona que em farà, quan calgui, d'interpret. És fill de cubans, criat a Miami però educat a Minnesota. Em dutxo i sortim a donar un vol pel carrer de l'hotel, la Connecticut Avenue, amb el Washington Hilton a davant amb, la plaça on fa uns anys R. Reagan va tenir un atemptat. Caic de son i això em traspalsarà una mica la meva primera nit americana. Arribat a l'hotel i abans de posar-me a dormir encara puc sentir una veu familiar: em truca en Rafael Masià des de New-York. Em poso a dormir cap a les nou. A les cinc del matí ja no puc aclucar l'ull: són les onze del matí a Girona i encara no m'he habituat al canvi d'horari. Segueixo el consell d'en Rafel: deixar-me portar per les exigències del cos i no intentar inútilment dormir. El problema és que amb els ulls oberts i sense res a fer tens massa quietud per pensar. A fora, al carrer, la ciutat encara no

s'ha despertat: no sento ni un sol cotxe. Tampoc no és estrany en una ciutat on el metro funciona només unes hores i els diumenges només a partir de les deu.

Dimarts, 19-XI-85

Els ocres de l'autopista de Girona a Barcelona empal·lideixen al costat de la tardor magnífica d'ací: els roures, els pollancre i els castanyers es reparteixen una catifa que va del groc pàl·lid al vermell passant per l'ocre torrat dels castanyers. És la impressió que confirmo després de dinar tot travessant la George Washington University. Ens parem en el pati posterior d'un dels edificis on ací i allà alguns estudiants dinen, llegeixen o descansen. Fem el mateix i aprofito per repassar uns quants llibres d'arquitectura i urbanisme que he comprat: un especialment, sobre els colors en l'arquitectura, que fou publicat massa aviat per recollir l'experiència de l'Onyar. Tanmateix tots els elements del llibre ajuden a trobar antecedents notables.

Precisament aquest matí preparant el programa he comentat les accions dutes a terme a Boston per recuperar el patrimoni arquitectò-

nic. He detectat clarament la diferència: una arquitectura vella de no més de tres-cents anys en fa vint o trenta que és protegida i rehabilitada. Nosaltres en canvi tenim una arquitectura àdhuc més que milenària i no acabem de trobar els mecanismes per a la total salvaguarda i reutilització. És una diferència entre rics nous i països vells amb menys recursos.

A la tarda ens apropem al Potomac per anar al Departament d'Estat. Es com una mena de sancta sanctorum amb grans mesures de seguretat. Un home porta tots els temes relacionats amb Espanya; mentre esperem per entrar vaig al lavabo i detecto en els passadissos com a qualsevol Ministeri de Madrid el mateix desordre: taules i arxivadors apilonats que ningú no sap quin destí final tindran. L'entrevista té un interès limitat però des de la finestra s'atalaia una vista sensacional. L'esclat de tardor és impressionant i avui fa prou bon dia com perquè haguem trobat bars i restaurants amb taules i cadires a fora. L'entrevista d'una hora no és gens inquisitiva; pregunto gairebé tant jo com ell i no entrem en cap tema delicat. L'OTAN no és mencionada ni una sola vegada. Espanya en l'horitzó de l'univers dels

USA és quelcom molt petit. Tant petit com algunes qüestions internes dels propis USA. El responsable de temes espanyols compara la quasi segura manca de notícies sobre les eleccions gallegues al New York Times amb l'absència de referències de les municipals d'Albuquerque, el seu poble. Ell, per saber qui havia guanyat, va haver de trucar als seus pares i jo hauré de trucar a casa o esperar els tres o quatre dies que triga el diari a arribar. Arribat a l'hotel truco a la Calia. Trucar directe és una temptació que hauré de moderar.

Vaig a dutxar-me per anar a veure un partit de hoquei sobre gel; cal impregnar-se de la societat americana i cal agafar son per dormir a la nit. De tornada, a 2/4 de 12 (encara als meus 2/4 de 6), el termòmetre marca 19° (66°F). És increïble per un 19 de novembre. L'anada al hoquei m'ha permès dues experiències noves: el metro i l'ambient del partit. El metro s'agafa a Dupont Circle Station i es transborda de línia a Metro Central. Tant una com l'altra són dues estacions excepcionals d'un metro modernísim inaugurat fa deu anys. L'arquitectura i el disseny de la senyalització, una autèntica lliçó d'obra planificada amb interès actual. Al Capital Centre, on juguen els Cap's (*let's go Cap's* és el crit de guerra) contra els Penguins, s'hi apleguen avui 10.366 persones malgrat una cabuda de quasi 20.000. Ambient de gran partit. Publicitat "a tope" des d'un panell lluminós penjant del centre de la volta. Abans de començar el partit tothom dret i en silenci escolta l'himne nacional mentre la pantalla emet unes boiroses imatges de Reagan i Nancy. Posats a entrar en l'ambient i com que no he sopat m'ho agafo a l'americana: una coca-cola doble, un hot dog i una gran capsa de *popcorn* (crispetes). Amb tots els patracols m'assec per menjar i mirar el partit. Tot menjant les crispetes no puc estar-me de pensar en en Raimon i totes les vegades que a Tamariu o a Platja d'Aro no me les hauria menjades ni regalades.

He estat tot el partit fent cops de cap. Veurem si dormiré o si ja m'haurà passat l'hora. Em cal acomodar-me a l'hora americana si vull resistir bé aquest viatge.

Dimecres, 20-XI-85

Visites diverses. A la "U.S. Conference of mayors" faig contactes i aclareixo com s'organitzen els al-

Una arquitectura vella de no més de tres-cents anys en fa vint o trenta que és protegida i rehabilitada.

caldes dels USA, de les ciutats de més de trenta mil habitants. Fet i fet, els problemes són, salvant les distàncies, sempre els mateixos. Ara la gran preocupació és el perill de retallada o desaparició d'un programa especial, el "revenue sharing program", que dona accés directe i lliure als Ajuntaments a una participació dels pressupostos federals. Després anem a una entrevista al Capitoli per entrar en contacte amb la dinàmica parlamentària, que és menys rígida que la nostra. Travessem les entranyes de l'edifici i es pot apreciar la immensitat d'un món laberíntic i complicat. A l'edifici central del Capitoli dinem al restaurant del senat i sortint veiem un petit tros de sessió a la sala del senat. El dinar és definitivament als USA una operació a l'anglesa de poca envergadura i d'una trivialitat total: no serveixen begudes alcohòliques i el més freqüent és trobar un senador o diputat amb un entrepà d'hamburguesa a la boca.

Baixem lentament el turó del Capitoli i ens acostem al "Mall", un passeig, rambla, saló o no sé ben bé com se'n deu haver de dir, de dimensions i qualitats sorprenents. A banda i banda, els diferents edificis de la "Smithsonian institution" sintetitzen els aspectes i preocupacions principals de la política cultural del govern federal. Veig la National Gallery of art i el museu d'història americana. En el primer cas és una excel·lent pinacoteca, on s'han de remarcar una sèrie de pintures del Greco de les menys reproduïdes i més riques en un rerafons pasatgístic basat en Toledo. El "Laocont" és per a mi una peça excepcional. Però el més punyent és la presència de quatre o cinc Picaso's ben triats entre els quals "La Tragèdia", i, sobretot, la famosa "Masia" de Joan Miró. Amb tot, no són les peces el més atractiu del Museu sinó, sobretot, l'engranatge, artístic-comercial i el nou edifici. Els Museus són gratuïts però tots destil·len un frenesí mercantil en un tram ben estès de botigues de publicacions. El tema estrella de la galeria és, però, l'exposició "The treasure houses of Britain". Ve a ser com la Florència dels Medicis però dedicat al col·leccionisme d'art i al mode de vida de les cases senyoriales britàniques al llarg del temps. Els americans poden trobar-hi tot l'encant, hàbilment seleccionat i presentat, de les formes de vida dels seus avantpassats més direc-

tes. L'èxit de l'exposició és impressionant, han de dosificar les visites i hi ha sales on és pràcticament impossible de moure's. El mercadeig d'aparells per fer una visita comentada és constant i la venda de catàlegs ininterrompuda. Queda el dubte de si el que mou els americans cap aquest món és la cultura o la simple curiositat.

Dijous, 21-XI-1985

Avui m'he fixat en tres anuncis que sintetitzen prou bé la manera de ser nord-americana: agressiva, competitiva i ingènua, si és que és una manera de ser que pot fer compatibles aquests adjectius.

Un dels anuncis simplement tradueix la preocupació pel tabac i les seves repercussions en el càncer, però concreta la militància antitabac en l'organització d'un dia específic de no fumar àdhuc els fumadors. La campanya no sé si serà seguida, el cas, però, és que els nord-americans fumen menys que nosaltres.

El segon anunci és més subtil i sofisticat, tot i que és ingènu i estrany; el missatge ve a dir: "els conills no fan servir el maquillatge. Milions de conills moren o queden cecs pels experiments que es fan amb ells de productes de bellesa. No utilitzeu aquests productes".

Finalment l'agressivitat competitiva (un anunci d'un banc) "El banc més important de la ciutat, de la ciutat més important del món pensa que tu també ets important". No vull ni tan solament entrar a valorar-los. Parlen tot sols; la diferència és que aquest esperit impregna tota la vida dels USA mentre que a casa nostra ens arriba l'anunci depurat i fora de tot context.

A les vuit del matí tenim una entrevista amb l'assessor del "Whip" del Partit Demòcrata. És un home gran i entès que em fa un repàs general sobre el funcionament del sistema parlamentari nord-americà i sobre la immensa autonomia dels estats i les relatives limitacions que recauen damunt del president.

Després passo un parell d'hores a la "Biblioteca del Congrés". En aquest cas també tenia la pretensió de ser la més gran del món però com a tants altres casos competeixen amb la Unió Soviètica que pretén que la biblioteca Lenin és més gran. Sigui com sigui és un muntatge immens amb quasi 20.000.000 de volums i una secció hispànica amb més d'un milió sis-cents mil

volums. Moltes biblioteques de Catalunya voldrien tenir el que té aquesta referent a Catalunya. Amb llacunes i desfasaments, però no està gens malament. Els dono per a afegir a la secció de Girona el llibre d'en Ramon Alberch i N.J. Aragó sobre els jueus gironins. L'abundància de mitjans i la riquesa dels materials constructius és impressionant; la sala de lectura, amb una cúpula, aclapara amb els seus marbres i les seves dimensions. El cop final ens el donen a la sala de geografia i mapes. L'extensió dels armaris i calaixos amb plànols de totes menes i la polidesa de la classificació són difícilment igualables. Trobo tres plànols de Girona; sobre dos dels quals tinc dubtes de si els tenim a l'Ajuntament o no. Prenc nota i faig una fotocòpia.

A l'edifici nou de la biblioteca, a la sisena planta, hi ha una cafeteria moderna plena de gom a gom, amb vista sobre tota la ciutat. La cafeteria com la biblioteca és plena de turistes americans i de grups de nens que deuen acudir a Washington a omplir-se d'orgull patriòtic. Havent dinat torno al Mall. Al museu de l'aire i de l'espai hi ha des dels primers prototipus d'avió fins les darreres innovacions de la carrera de l'espai. Del sostre pengen avions de tota mena; del soterrani fins al sostre de l'últim pis tota mena de coets. En diferents espais, totes les càpsules que han fet història, els mòduls dels viatges a la lluna. Palpar de prop l'aventura de l'espai és un viatge fascinant, anava a dir cap al futur, però en realitat és cap al passat: tot el que s'hi exposa ja ha servit, ja ha passat. Aquests dies ha arribat un mòdul del Challenger.

Al costat mateix hi ha el museu i jardins d'escultura. La sumptuositat dels coets cedeix el pas a la delicadesa de les formes d'Henri Moore o a petites peces magnífiques de Rodin, de Matisse o d'Aristide Maillol per citar només algun exemple. La part del jardí és una autèntica provocació pensant amb les dificultats i la lentitud amb què anem tirant endavant a Girona el programa d'escultures al carrer.

L'entrevista de la tarda és amb l'associació internacional de "City Managers". Agrupa més de 7.000 persones que treballen a l'administració local i especialment aquells gerents que supleixen en tot, la feina dels alcaldes en l'àmbit administratiu. Miro de pressionar-los una mica per copsar les interferèn-

Lily Tomlin, de Richard Amsel: la manera de ser nord-americana.

cies entre l'àmbit polític i el seu, i fa la impressió que ho tenen molt resolt amb una gran professionalitat. Són només eficaços executors de la política que marca el pressupost anual i la direcció política dels afers; els gerents no poden intervenir en política i en la contesa local, i els ciutadans pràcticament no coneixen el seu nom. Un codi d'ètica en regeix les actuacions.

Torno a l'hotel, surto a passejar i fer quatre compres i a les sis anem a sopar amb l'intendent i una amiga seva. A les vuit ja sóc a l'hotel altre cop i no puc ni fer els deures (escriure això, llegir el diari, etc.). Haurà estat la primera nit que amb intermitència hauré dormit bé, prop de 10 hores. Al carrer, hi plou i la ciutat s'ha enfosquit moltíssim. Sembla que, de moment, he arribat a controlar la somatització de l'enyorament.

Boston

Diumenge, 24-XI-85

Avui és un dia solitari. M'ho agafó amb calma i, malgrat haver anat a dormir ahir a les 10 del vespre, no m'he posat en moviment fins a 2/4 de 8. I encara, entre rentar una mica de roba i dutxar-me, no surto al car-

rer fins a 2/4 de 10. Esmorzo lleugerament i m'adreço a peu al Museu de Belles Arts de Boston. Passo, tot prenent el sol, per un conjunt d'espais d'arquitectura moderna i amable: pel Prudential Center, per l'hotel Sheraton, però sobretot pel conjunt d'edificis de la "Christian Science Mother Church". Deu ser com un petit vaticà d'una església americana. Un gran rectangle d'aigua centra l'espai entre l'edifici administratiu, l'església nova amb la seva columnata i l'església vella i l'escola dominical. L'aigua cau suavement de llarg a llarg del rectangle emmarcat per peces de marbre rosa. M'hi passejo escoltant la caiguda de l'aigua però segueixo cap el Museu per un sector més inhòspit, solitari i insegur. Finalment arribo al Museu. Hi ha una gran exposició antològica sobre Renoir; com és habitual en aquests casos no hi ha entrades per tot avui i les cues són espectaculars. Però el Museu sol té prou interès i encara les sales d'art oriental completament remodelades són dignes de ser examinades amb deteniment. M'hi passo una bona estona.

Després de la visita al Museu de Belles Arts de Boston començo a perfilar alguna idea sobre la cultura

i els Museus als USA. A Washington vaig veure el Museu de l'aviació i l'espai, a Boston hi ha el Museu de la informàtica; són Museus de la cultura nord-americana contemporània: expliquen i guarden allò que els mateixos americans han fet. Però quan entrem en el terreny de l'art les coses canvien. Faré sobre això una afirmació molt barroera. A Girona, a Barcelona, a Catalunya en general, hi ha en els Museus allò que els nostres avantpassats ens van deixar o allò que altres ens van portar: Grècia, Roma, etc. Els nostres Museus són museus passius que descriuen l'entorn i recullen el que es troba en aquest entorn. Quan a la galeria de Boston veus la immensitat, quantitativa i qualitativa de peces assíries, peces sumèries, egípcies, etrusques, gregues o romanes, índies, xineses i japoneses, queda clar que ací els Museus d'art fins al segle XX no exposen allò que han trobat a casa, exposen allò que han arreglat a fora (recollit, comprat, espoliat). Art no americà que hi arriba per tots els camins, incloses la incúria i indolència dels països d'origen. Ja sé que no és privatiu d'Amèrica però ací és una recol·lecció privada mentre que en els casos de Gran Bretanya,

VIATGES

França o Alemanya fou en el seu moment un colonialisme d'estat.

Vaig a dinar i agafo el metro per anar a veure Beacon Hill. Surto al "Boston Common" i trobo un marathón en marxa. Instintivament me'n vaig fins a Quincy Market a darrere l'Ajuntament pensant que és el lloc on pot haver-hi l'arribada. Efectivament, es tracta del Marató de Boston per la pau: han corregut prop de 26 milles i arriben mig morts. Fa vent i fred i no m'hi entretinc. Beacon Hill és un barri del vell Boston. Ahir el vaig veure panoràmicament des de la torre "Hancock". Avui passejo en la interioritat dels carrers. Cases del XVIII i del XIX de rajol vist i amb mansarda, carrers estrets, arbres a punt de quedar sense fulles, alguna plaça arraconada. No és Europa però és Anglaterra: ja s'hi acosta. No és un urbanisme de revolució industrial. Són cases residencials conservades en el seu estat original i compartides per diversos estadants. L'avantatge de tot aquest turó emmarcat per la casa de l'Estat i el riu Charles és la total absència de mostres d'arquitectura americana contemporània. Ni un sol edifici modern ni un sol pis de més a cap casa. Per als bostonians quasi un reflex dels seus propis orígens. Per ací va començar gairebé tot: les primeres colònies, la primera independència. Són els més vells d'un país nou, i això també imprimeix caràcter.

Sortim a sopar amb en Dan i uns amics seus. Un d'ells és pianista i la Boston University l'envia un parell d'anys a Singapur en intercanvi. Una setmana a Texas per despedir-se de la família i cap a Singapur. Escoltem jazz en un bar modern d'un centre comercial i s'interessen pel programa de la visita. En sortir hi ha quasi lluna plena. Demà...

Dilluns, 25-XI-85

M'aixeco a les set i recullo i plego tota la roba que vaig rentar ahir. Me n'he sortit prou bé. L'experiment ha donat resultat i per tant les tintoreries dels hotels no veuran ni un dòlar meu. Ara tinc camises per tota la setmana que comença. Diu-menge que ve a Sant Francisco hi tornaré.

Surto un moment a esmorzar i fa fred però no hi ha un sol núvol. Malgrat la pluja d'un dia a Washington, de moment es pot dir que jugo amb sort. Que durí! De moment tot va bé, fins i tot amb tendència a millorar.

Al matí vaig a la universitat de Harvard. Harvard és com un mite. Vist de prop és una meravella semiurbana: no tan urbana com la universitat de Georges Washington però sense un campus aïllat com moltes altres universitats americanes. Harvard és a Cambridge, una ciutat molt més petita que Boston que viu de i per a la universitat. Això potser és una exageració però el cert és que quelcom d'això hi ha. Em passejo per tot el campus, especialment pel Harvard Yard on un parell d'esquirols s'enfilen en un roure, impàvids davant la reiterada presència humana. De fet aquest és un fenomen ja conegut als parcs de Londres i Nova York i que també vaig poder comprovar abans d'ahir al Boston Common on malgrat ser un parc super-urbà vaig poder comptar més de vint-i-cinc esquirols. El campus de Harvard és una meravella: la biblioteca, un parell de Museus, les residències, les facultats, la casa de recepció dels visitants on signo en el llibre de visites. M'entretinc més d'una hora a la llibreria de Harvard University Press i començo a carregar-me de llibres que després no sé com portaré. Visito també la "Graduate School of Design" en un edifici moderníssim; és en realitat l'escola de disseny, d'arquitectura, etc., amb una forta empremta catalana i hispànica. Josep Lluís Sert fou degà d'aquesta escola des de 1953 a 1969 i Cap del Departament d'arquitectura des de 1953 a 1962. La Universitat de Harvard el recorda i l'honora i trobo referències a Sert al costat de noms com Walter Gropius o Kenzo Tange al butlletí de l'escola, en la seva edició de la tardor de 1985. Per altra banda ara ocupa la càtedra de Sert un espanyol: José Rafael Moneo al qual intento veure però estarà fora dels USA fins demà. Dino a la cafeteria del costat d'aquesta escola, a l'edifici on hi ha el Departament d'estudis ibèrics i llatino-americans.

A primera hora de la tarda vaig a l'Ajuntament de Boston per parlar amb la "Boston redevelopment authority" dels programes de promoció i rehabilitació de Boston. Els resultats són força impressionants si bé tenen també una doble cara. L'oficina de promoció i desenvolupament fou creada fa més de vint anys per intentar treure la ciutat de la depressió iniciada amb el crack del 29. Des d'aleshores la vella estructura industrial (manufatura tèxtil) i portuària, obsoleta, havia

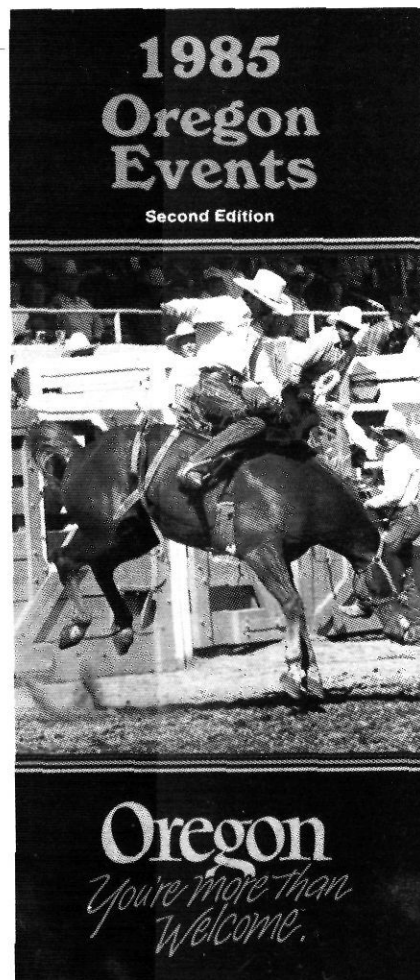
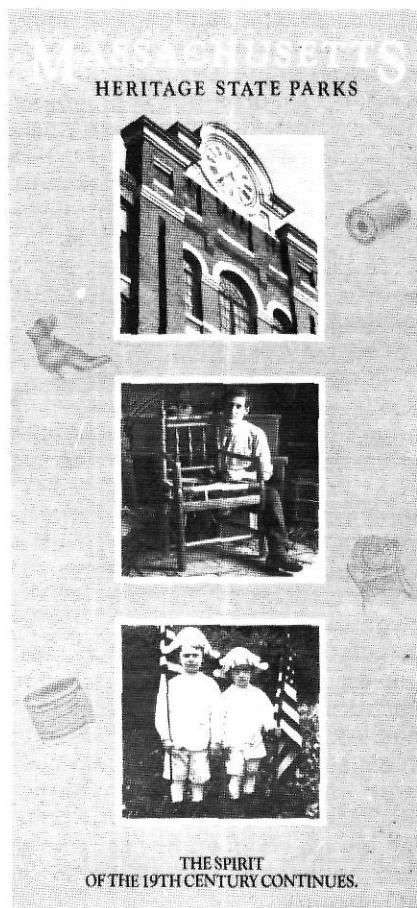
provocat la pèrdua constant de llocs de treball i de població (fins a perdre més de 200.000 habitants). Aquesta oficina va plantejar una acció de força amb diners del govern federal per tal de crear un nucli administratiu i de serveis fent desaparèixer un dels barris més degradats del vell Boston: nou Ajuntament i noves oficines de l'administració, complementant-ho amb una promoció d'un antic mercat convertit en galeries comercials. L'impacte d'aquesta acció i la del Prudential Center al mig de la ciutat va iniciar, a partir dels anys 60, la recuperació espectacular de Boston. Cal però tenir dos factors en compte: la recuperació comença en l'època de la presidència de J.F. Kennedy i quan el portaveu de la majoria era diputat per Boston; un i l'altre feren possible que el diner federal arribés en abundància. Ara ja no n'arriben ni cinc però ha pres el relleu la iniciativa privada. L'aposta del sector públic fou forta en tots dos casos però amb diferències. En el cas del mercat, l'Ajuntament conserva la propietat i lloga els locals i botigues; en el cas del Prudential, construït en una antiga estació de ferrocarril, l'Ajuntament va oferir l'exempció de taxes per la construcció del complex. L'exempció fou il·legal i es frenà el projecte fins que es féu una legislació especial que ho regularitzà. L'altre factor positiu que va acompanyar la renovació urbana de Boston fou l'impacte de tota la indústria de punta (alta tecnologia) i del sector serveis, amb la creació al centre de Boston d'un centre de negocis sense concentrar-hi cap indústria. Aquesta sorgeix al voltant de Boston i impulsada per la presència i proximitat de centres universitaris de gran prestigi i importància. El costat negatiu de l'experiment és doble: la pèrdua de caràcter d'una part de Boston a costa de l'especulació del sòl que l'obliga a créixer i créixer en altura i l'aparició dels dos Bostons (el ric i el pobre) que es distingeixen per l'impacte o la inexistència d'impacte de tot el projecte de renovació urbana. Els suburbis continuen essent suburbis, malgrat la rutilant prosperitat del Boston dels negocis. L'Ajuntament però, ha emprès diverses mesures: 1) obligar els promotors a contractar mà d'obra de Boston; 2) establir una sobretaxa per cada m². construït, dedicada a la promoció urbana de barris degradats i a la creació d'escoles i tallers de promoció per tal que

la població de suburbi pugui accedir als llocs de treball que es creen en el Boston pròsper. 3) condicionar la possibilitat d'inversions immobiliàries al centre de Boston, a la rehabilitació d'inversions a la perifèria, i 4) iniciar una política de promoció d'habitatges a l'antic Boston per superar els problemes de tràfic. Els resultats són visibles i dins de la marca inconfusible de l'economia liberal hi ha alguns elements que ja voldríem poder aplicar a Girona. Històricament portem un retard que hem de recuperar saltant etapes no pas per arribar al model bostonià sinó a un altre de més adequat a la nostra ciutat i a l'accent que li volem donar. Surto carregat de material i penso que la disciplina d'un país capitalista avançat no està encara prou estesa al nostre país. Per començar a avançar ja seria molt. No és una claudicació, és una constatació. Per exemple: a Boston hi ha una ordenança de rètols que es compleix escrupolosament; a Girona també, però no es compleix ni en un 50%.

Florence

Divendres, 29-XII-85

Des de les sis del matí (les nou de la costa est) he vist com anava clarejant. Hi ha moments que em fa ràbia la meua poca traça per les habilitats tècniques i manuals. Al llarg d'aquest viatge m'ha passat sovint de maleir la meua incapacitat per fer fotografies. Aquesta matinalada d'avui ha estat un d'aquests moments. He obert les persianes de bat a bat i des del llit he deixat passar el temps. Sempre amb unes onades corresponents als nostres temporals de llevant del final de l'estiu; ací això deu ser habitual o com a molt un temporelet. Curiosament no he vist ni un sol vaixell. L'indret, ara a l'hivern, té totes les característiques d'una platja solitària. Encara de fosc la lluna donava a l'aigua una lluïssor especial trencada amb estridència pels esquitxos de l'escuma de les ones. A poc a poc la lluna s'ha anat diluint entre els núvols fins a quedar-ne només una estela rodona. Encarats cap a ponent tenim el sol d'esquena i avui encara no sé si en farà. El mar, però, avui, és d'uns tons més grisosos confonent-se a l'horitzó amb els núvols. Alguna clariana deixa veure retalls de cel net i les gavines s'entretenen a la sorra, tan grisa com el mar i els núvols, amb alguna cosa

per menjar. Estic segur que algun dia des de Girona, ple de neguit i de tensió, enyoraré la calma estranya d'aquest llunyà racó de món.

Preparo les maletes per tornar a la vida urbana trepidant que ja no em deixarà fins al retorn. Aquesta tarda arribarem a St. Francisco i començarà de fet la segona meitat d'aquest periple. Abans, però, passem el matí amb en Jordi Sobrequés i anem a veure l'única atracció important de Florence: els lleons marins. En aquesta costa d'una bellesa solitària es confon mar i muntanya. És de mal comparar però seria com si els Pirineus a Setcases caiguessin amb espadat, directament al mar. Boscos i fonts, petits salts d'aigua fins a mar. Ones fortíssimes i enmig uns quants exemplars de lleons marins udolant i barallant-se amb l'aigua. El mar ha obert una cova natural immensa, com dues-centes "foradades" juntes i en aquesta cova és on venen a refugiar-se del mal temps els lleons marins. És un bon punt de referència per saber que sóc en un altre món i en un altre mar. A Florence fa un fred que pela. Deixem en Jordi i ens n'anem cap a Eugene per agafar l'avió. Abans però, parem a Mapleton a dinar. Un bar de carretera

típic; uns quants treballadors de la fusta durs i cepsats, música "country western" i un dinar equivalent a un tipus d'esmorzar americà (ou ferret, cansalada, patata trinxada). No bec gaire i només aigua i cervesa. L'ambient és d'una certa duresa, al costat, uns billars entretenen els homes de bosc que no deuen tenir res més a fer. Des de Florence a Mapleton hem tornat a veure l'amplada magnífica del Siuslow, riu de la zona que serveix pel transport de troncs des del bosc fins a la serra. Observo però, una certa decadència en tot l'aparellatge. De fet la indústria de la fusta a Oregon és en crisi i un debat — a la universitat d'Oregon a Eugene sobre la compra de les empreses pels treballadors — que veig anunciat, m'ho demostra.

L'aeroport d'Eugene és més petit i familiar que el de Girona; a la fi he trobat quelcom d'unes dimensions que no em superen. Després, durant el vol, podré comprovar més i més que els USA són un immens país amb unes quantes zones metropolitanes d'altíssima densitat de població i grans espais naturals deshabitats, des del bosc al desert. Volem per sobre Oregon resseguint la costa del Pacífic; mentre la

VIATGES

visibilitat es manté veiem una immensitat de muntanyes totes nevades. Oregon té 2.600.000 habitants i, ell sol, una superfície equivalent a la de la Península Ibèrica. Quantes Gavarres caben en els boscos d'Oregon! Quan perdem la visibilitat volem per damunt d'un coixí de núvols per on de tant en tant sobresurt un cim nevad. És com un mar ple de petits icebergs. El vol és suauíssim.

San Francisco

Diumenge, 1-XII-85

Escric a mig diumenge després de tancar l'aparell de televisió: fan un partit de futbol americà. Aquest és un país que vaneja de ser campió del món d'un esport que només ells juguen. L'afició és, però, enorme, i els partits autèntics espectaculars que duren prop de tres hores (quatre parts i la interrupció del temps...). Hi ha una autèntica passió. Tenen els seus cracks, els seus ídols. Com és natural parlen un altre llenguatge que els europeus o els sud-americans. El soccer va guanyant terreny però de moment només el soccer femení (futbol europeu).

Avui he agafat un dels famosos tramvies de San Francisco, oberts, amb gent penjant, pujant i baixant, creuant carrers transversals d'iguals característiques. Si no fóssim a Amèrica podríem dir que San Francisco és com unes immenses "muntanyes russes" naturals! He anat fins a Marine i a peu fins a l'Exploratorium, museu experimental instal·lat en un palau d'una fira internacional que havia de ser enderrocat i van salvar les queixes ciutadanes. El museu és una immensa nau on pots experimentar, tocar i jugar amb la llum, el color, l'electricitat, etc. Després, torno amb autobús fins a l'hotel. Torno a sortir per arribar-me fins a Macy's. Macy's és un "Corte Inglés" millor, i avui és obert de les deu del matí a les vuit del vespre. Aquest país viu sempre, i més en aquestes dates, una autèntica febre consumista. Pels carrers ja funciona tota l'ambientació natalenca i a les botigues s'han tornat bojos des de les vendes d'abans del dia d'acció de gràcies. Ara ja no pararan de posar paranys de tota mena per tal d'assegurar un bon calaix. Afanyi's ara i que no les cues de darrera hora, diuen els diaris, i els americans s'aboquen a fer cua des del primer dia. El diari d'avui el

"St. Francisco Examiner and Chronicle" és una bona mostra de tot això: recull una quinzena d'encartaments publicitaris, dos suplementos, i dos suplementos exclusivament publicitaris. Comprar per correspondència, comprar per terminis, comprar, comprar, comprar. I comprar car però que no es noti. He llegit fa pocs dies un article, ja no recordo, on sobre les targetes de crèdit. Ací no ets ningú si no pots exhibir-ne una bona col·lecció; a la pràctica resulta més car però si és el que la gent vol vet ací que ho tenen i abundantament.

La contrapartida apareix també en el diari d'avui. L'imperi de l'electrònica Silicon Valley trontolla laboralment. Milers de persones de més de cinquanta anys han passat de cobrar de 35.000 o 75.000 \$ a l'any, a trobar-se al carrer i que ningú no els vulgui. Són quadres intermedis que en l'evolució de la indústria electrònica ja no es necessiten més. Alguns s'han instal·lat a viure en els seus propis cotxes. No passaran gana però no viuran: la mateixa societat que els va fer competir els ha devorat brutalment. Això no va, no m'agrada, és un mal sistema.

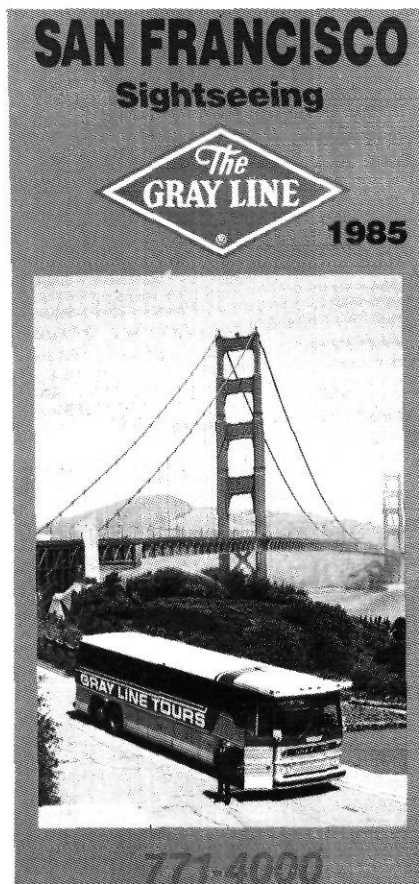
Per sort a les notícies del matí he vist un aspecte esperançador: la

ciutat de Los Angeles ha votat favorablement ser considerada refugi i protecció (santuari) dels emigrants d'El Salvador. No ha estat fàcil perquè el govern creu que no són refugiats polítics sinó econòmics que vénen a buscar ací la feina que al seu país no tenen. A nivell urbà se salven encara alguns principis que no se salven a nivell federal.

Los Angeles

Dijous, 5-XII-85

Avui dedico el matí intensament a temes municipals. Visitem l'Ajuntament de Monterrey Park, un dels termes de l'àrea de Los Angeles, completament enganxat. Em rep l'alcalde amb tota mena d'atencions i amb un certificat de ciutadà honorari. L'Ajuntament és un edifici moderníssim inaugurat el 1981. Monterrey Park era un nucli petit de 30.000 habitants que ha passat a més de seixanta mil en els últims vint anys amb grans aportacions de minories asiàtiques i hispàniques. Una curiositat és el sistema de representació. El Ple el formen cinc persones les quals es renoven tres una vegada i dues una altra vegada, amb eleccions cada dos anys però en duren quatre. De forma rotatòria tots cinc són alcaldes. Ens rep l'alcalde Rudy Peralta i el futur alcalde Monty Manibog, filipí, que ja ha estat alcalde altres dues vegades i que té contactes amb Espanya molt directes a través d'una germana seva i una caseta a la costa d'Alacant. Ell diu que amb la diferència de preu de la casa a Alacant o una de semblant a la costa de Los Angeles es pot permetre dos viatges a l'any. El procés d'urbanització i infraestructura és tan complet que es dediquen primordialment als serveis socials i a la promoció econòmica. Estan agermanats amb cinc ciutats totes asiàtiques. Monterrey Park fou la seu del hockey sobre herba als jocs olímpics de Los Angeles. Després de l'entrevista ens conviden a dinar en un restaurant filipí. Detecto que al llarg del viatge els àpats han passat totalment a un segon terme i que menjar és una qüestió circumstancial que es produeix quan escau, en qualsevol lloc i sense cerimònia. Avui el dinar ha estat més europeu amb menjar filipí, millor per mi que el xinès, perquè és menys barrejat. Bevem cervesa filipina: San Miguel, concessió del rei d'Espanya, a finals del segle XIX.

En el paradigma del capitalismo, l'ensenyament està més igualitàriament socialitzat que a l'Estat espanyol.

Los Angeles és com un gran xiclet que es va estirant i mai no es trenca. L'imperi del cotxe és total, i quins cotxes!, amb l'avantatge, això ja ho havia d'haver anotat molt abans, que ací la gasolina val entre 40 i 45 pessetes el litre i que en els darrers sis anys ha baixat.

Havent dinat anem a U.C.L.A. (University of California. Los Angeles) passant però per Hollywood (Sunset Blvd.) i Beverly Hills. Hollywood és com el carrer principal de Platja d'Aro i Beverly Hills com s'Agaró, Cannes o Niça. El toc de distinció i elitisme s'accentua a Beverly Hills on les senyores i senyors de les cases van haver de fer un diccionari especial per entendre's amb els criats i minyones que són fonamentalment de parla castellana i procedència sud-americana o centramericana. Naturalment la cronologia de la comparació és al revés i Platja d'Aro s'assembla a Hollywood i s'Agaró a Beverly Hills. Els locals, les discoteques, les botigues de la nostra Costa Brava han agafat sovint noms d'ací. Els carrers són netíssims, els jardins d'una pulcritud més que suïssa. Beverly Hills s'incrusta al terme de Los Angeles i més lluny torna a reaparèixer el terme de Los Angeles. Ací però, hi ha zones que no depenen de cap terme municipal i només directament del comtat amb una pressió fiscal evidentment inferior. A la UCLA assisteix a una classe del Pr. R.I. Burns dedicada a les Cantigues d'Alfons el Savi. Demà ens tornarem a veure al seu Institut d'Estudis sobre l'Espanya medieval i mediterrània.

Tornem a l'Hotel per preparar-nos per anar a sopar amb els amics del Call de Girona. Sopem al Restaurant "La Masia" amb cambrers amb faixa vermella i amb un tortosí que serveix la nostra taula. És però un restaurant de luxe i a fora és ple de Mercedes, Jaguars i Rolls: estem en el punt de contacte entre Hollywood i Beverly Hills. Després anem a la sinagoga on un centenar de persones, la majoria de parla sefardita, esperen sentir parlar de Girona. La trobada era necessària per dissipar els dubtes i assegurar que la promoció del Call continua. Només a la reunió d'avui ja s'ha muntat una expedició pel proper mes de juliol. Han rebut amb optimisme les notícies de les sessions conjuntes de les dues associacions. Crec que caminant suau-ment hem d'anar avançant en un projecte que no pot fracassar. El rabí es pronuncia a favor de Girona però es baralla amb el professor Lazar pel tema de la càbala.

Divendres, 6-XII-85

Dedico el matí a temes escolars que resulten d'allò més interessant. Ací el tema educatiu en tots els àmbits excepte l'universitari depèn del "Los Angeles Unified School district". És una autoritat a part, elegida en una elecció a part, per sufragi universal i directe. És a dir, tot el tema escolar és objecte d'una elecció independent. Territorialment l'autoritat escolar del districte de Los Angeles engloba territoris del terme municipal de Los Angeles i territoris d'altres termes municipals i també aquelles parts que no

pertanyen a cap municipi (*unincorporated/areas*). S'ocupen de tot: compra de terrenys, construcció, manteniments, programes, professorat, matriculació, transport, menjador...) i tenen un pressupost propi. Tot és gratuït: l'ensenyament, el transport, el menjador (pels casos de rendes baixes) i els llibres i el material escolar bàsic. Per altra banda el tant per cent d'escola privada és simbòlic (5-10%). Tot és públic i només es comença a pagar i a privatitzar a partir de la universitat. No hi ha dubte doncs, que en el paradigma del capitalisme, l'ensenyament està més igualitàriament socialitzat que a l'Estat espanyol. És clar que això no és cap judici de valor respecte als continguts (ideologia inclosa). Després anem a veure una escola i una classe dins d'una escola. Em reben com un convidat especial, em fan uns quants obsequis i em demanen que faci una classe sobre el meu país. M'agafen desprevingut però finalment em decideixo i dedico uns vint minuts a explicar la transició, la superació del franquisme i el fet que avui mateix és el dia de la Constitució a Espanya. Aprofito com a excusa el fet que damunt de la tarima des d'on havia d'intervenir hi havien col·locat una bandereta encara amb l'escut de l'àliga. He pogut explicar que la Constitució va canviar l'escut i que establia la Monarquia com a poder arbitral i obria les portes al desenvolupament de l'Estat de les autonomies. Sembla ser que me n'he sortit prou bé. No sé per ells però per mi ha estat una experiència molt interessant i agra-

VIATGES

dable que s'afegeix en el paquet positiu d'aquest viatge.

Los Àngeles és la ciutat menys ciutat, i per tant més desagradable, que he trobat. És una ciutat desarticulada, desmembrada, estesa. Apparentment no hi ha vida urbana i per tant hi ha poca vida social. Deu ser el paradigma de l'individualisme urbà. Ni l'estructura urbana, ni el paisatge urbà no afavoreixen la seva imatge. Per assaborir Los Àngeles cal anar a buscar punts d'atracció concrets, algun dels quals ja he esmentat en dies anteriors.

He observat algunes pautes de comportament al llarg del viatge que avui finalment m'han semblat dignes de ser recollides. Avui hem anat a veure les autoritats locals d'educació. Ens hem reunit en una sala de reunions, hem comentat temes diversos, m'han regalat material, hem pres càffè. Quan ha arribat l'hora d'anar cap a l'escola jo m'he aixecat i he anat per sortir. Les altres dues persones que hi havia a la sala, abans de sortir, han recollit els vasos, les culleres, els tovallons i ho han llençat a la paperera. He vist fer igual a totes les hamburgueseries on he entrat. Tu et serveixes, tu retires. Cadascú es fa càrrec de les seves coses. Seria una bona

mesura per a la Sala de permanents on no s'hi podria viure si no fos que cada dia hi van les dones de la neteja. És un fenomen semblant al de l'autocontrol de velocitat circulatòria. O en altres nivells propis d'un país que és capaç de carregarse un president, processar diversos governadors o ex-governadors i desenterrar casos d'estafa al govern de força milions de dòlars en matèria de contractes de subministrament o defensa. Tot això sense massa escarafalls, almenys pel que he pogut veure a les notícies de la televisió.

New York

Dimarts, 10-XII-85

Dia esplèndid de cel i de sol. Fa fred però al carrer, s'hi està més bé que als locals amb una calefacció excessiva per als nostres hàbits. Anem a veure amb en Miquel Izard al South Street Sea port Museum. Diversos molls de la part de Manhattan reconstruïts i convertits alhora en museu marítim i gran centre comercial. Després d'haver vist moltes operacions de rehabilitació m'adono que tenen una originalitat arquitectònica limitada i que el fac-

tor clau és, no tant el resultat estètic com la real i palpable revitalització comercial. Són com un gran mercat o unes immenses galeries. Repenjats a la barana del moll veiem de lluny l'estàtua de la llibertat encara embolicada. No és un muntatge d'en Christo, l'estan restaurant, però potser el símbol és més exacte així que quan està completament al descobert. Molt més a prop, cap a l'esquerra, el pont de Brooklin suscita tota mena de records cinematogràfics. La façana marítimofluvial dels gratacels és d'una gran qualitat arquitectònica (la composició-resultat, s'entén). En una de les galeries veiem una de les botigues de la cadena Banana republic, avui el darrer crit de New York, especialitzada a vendre roba vella i nova de ressonàncies militars. Cakis i grisos són els colors dominants d'un "tinglado" publicitari que trivialitza l'autèntica realitat dramàtica de les repúbliques bananeres. Avui però, els USA comencen a tenir por. Por política difícilment explicable de Nicaragua i por econòmica del Japó. Després de més de mig segle de fixar les normes del comerç mundial, els USA comencen a parlar de competència deslleial referint-se a l'economia japonesa. Al moll m'impresiona molt més que l'arquitectura dels "tinglados", l'elegància dels màstils del Peking, un motoveler ancorat al moll i encara funcionant en els anys trenta. Els canvis de la vida dels treballadors del port i dels mariners han estat en els darrers cent anys espectaculars. Només d'imaginar el Peking amb totes les veles hissades composo una imatge bellíssima que reforça la meua debilitat per Nova York. Travessem una mica Chinatown i agafo el metro per anarme'n al Midtown.

Dissabte, 14-XII-85

Darrer dia a New York. Fa un fred glacial en un dia serè i esboirat. Passegem per Battery Park sense poder resistir. Al Hudson hi ha onades. Dinem i esperem l'hora de marxar, després d'haver donat un darrer cop d'ull a les galeries i botigues del SOHO.

El balanç final del viatge és positiu. Per il·lustrar aquest poderós país de més poderosos contrastos voldria donar uns darrers exemples d'allò que en part, i en una visita ràpida fa la impressió aquest país.

D'una banda la vitalitat, riquesa i dinamisme del país encara es detecten en els grans processos de

Authentic Spanish FRANCO shirt

What, we wondered, could possibly top the incomparable Franco Pants? Now we wonder no longer. Recently, we discovered a stockpile of these Franco Shirts, every bit as *maravilloso* as their lower-limb counterparts. Roomy pull-over styling; drill fabric sturdy enough to function as outerwear; superlative detailing such as cuff loops (cuff loops!), hidden pocket buttons and front placket; and box-and-x stitching on epaulets. As a final filip, Franco's tailors added bullseye-stitched elbow patches to match the Franco Pants' derrière. Brand-new, never worn, and one of the few worthwhile vestiges of an otherwise deplorable regime.

COLOR: Moss-tint khaki
SIZE: S M L XL
#1210 Spanish Franco Shirt \$25
Made in Spain

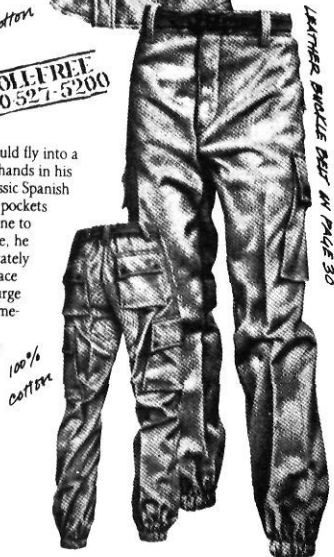
100% cotton

TOLL-FREE
800 527-6200

Authentic Spanish FRANCO pants

As the story goes, Generalissimo Franco would fly into a fit if he saw a soldier standing around with hands in his pockets. So Franco himself designed this classic Spanish Army Cargo pant, with four roomy bellows pockets big enough to hide four señoritas, but not one to comfortably put your hands in. Furthermore, he left his mark on the backside with an elaborately stitched bullseye pattern that landed at a place where the little fascist tyrant often got the urge to kick. It's a pant so elaborate that only somebody who controlled the national treasury could afford to make it: 100% superb cotton twill, button fly, adjustable waist, elasticized back and ankles. With Franco gone and Spain now slowly returning to reason, we scored our coup of the year when we found thousands and thousands of these never-issued (brand-new) cargo pants stockpiled in a warehouse on the Barcelona waterfront.

COLOR: Moss-tint khaki
SIZE: 26-34 (even sizes only)
#2250 Franco Pants \$32
Made in Spain

100% cotton

LEATHER BUCKLE BUILT IN PAISE 30

Vestuari de soldats de Franco a les botigues de la cadena Banana Republic; el darrer crit és la roba vella i nova de ressonàncies militars.

New York, l'extrema opulència al costat d'una misèria dramàtica.

transformació urbana i de rehabilitació arquitectònica i recuperació econòmica que estan realitzant. Tot el viatge ha estat un enfilall d'exemples. Ja a les acaballes, Princeton esdevé el paradigma de la contradicció: és opulent, és eficaç, és prestigiosa, és humana, té to i nivell però és inevitablement classista. Princeton forma bé els qui es poden permetre pagar per seguir mantinent el país. Un país que creix i creix desmesuradament en immenses àrees urbanes que són com un immens suburbi d'un centre inexistent. Manhattan és la brillant excepció que confirma la regla, i el preu del dinamisme de Manhattan és l'extrema opulència al costat d'una misèria dramàtica.

Segurament no podia ser d'una altra manera en un país que ha pogut reconvertir el fracàs de la nova Coca-Cola en el reconeixement d'una brillant estratègia comercial per tal de fer créixer el consum de la vella beguda de la

“Chispa de la Vida”. Si aquest fou el propòsit inicial, o ha estat ara el canvi de rumb d'una iniciativa mal calculada, no ho sabrem realment mai. Però en la seva immensitat, la immensa majoria dels nord-americans estan disposats a creure-ho amb igual credulitat que la necessitat de la guerra de les galàxies per defensar la seva preeminència i el creixement de la seva economia.

Escric a l'avió dissabte a la nit pensant ja més en Girona que en el viatge que he fet. Constató que si no hagués escrit cada dia ara seria incapaç de posar-me a reflexionar i reflectir aquest mes d'intensa experiència. Ara, en canvi, queda ací un testimoni directe i quotidià força espontani en un moment que ja no queda espai ni temps per cap nostàlgia, ni cap enyorament. Fet i fet, demà serà un altre dia.

